

Застереження, а не тріумф переможців над переможеними

Інформаційні матеріали Українського інституту національної пам'яті до Дня пам'яті та примирення (8 травня)

Законом України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» встановлено День пам'яті та примирення, який відзначається щороку 8 травня з метою вшанування пам'яті всіх жертв Другої світової війни 1939–1945 років. Запроваджуючи цю пам'ятну дату, Україна прагнула доєднатися до європейської традиції відзначення перемоги у Другій світовій війні, пошанування всіх борців із нацизмом та жертв війни. А також – нагадати, що війна розпочалася внаслідок домовленостей між двома тоталітарними режимами: націонал-соціалістичним (нацистським) у Німеччині й комуністичним в СРСР. У 1939–1945 роках обидва тоталітарні режими вчинили на українській землі численні злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини геноциду. Цього року Україна вдруге відзначає День пам'яті та примирення в умовах повномасштабної збройної агресії Росії. Сучасна війна також супроводжується жахливими воєнними злочинами з боку російської армії та політично-військового керівництва РФ. Український інститут національної пам'яті пропонує надалі дотримуватися європейського підходу в меморіалізації подій, героїв і жертв Другої світової та сучасної російсько-української воєни.

Жодна країна не може претендувати на виняткову роль у перемозі над нацизмом

Згадаймо та вшануймо подвиг тих, хто боровся з нацизмом і переміг його. Заслуговують на увагу та пам'ять і жертви війни: оstarбайтери, діти війни, цивільні, які постраждали від бойових дій та окупації їхніх міст і сіл. Війна – це не лише танки, гармати й масштабні бої. Це – долі, мільйони маленьких і великих людських бід, які тривали роками.

Українці зробили значний внесок у перемогу над нацизмом та союзниками гітлерівської Німеччини. Ціна цього внеску – надзвичайні втрати впродовж 1939–1945 років серед українців та інших народів, які жили на території України. Тоді загинуло понад вісім мільйонів осіб.

Друга світова стала можливою через змову антигуманних режимів – нацистського і радянського. Спадкоємицею останнього нині є Російська Федерація. Вона прагне привласнити перемогу над нацизмом, щоб маніпулювати й власними громадянами, і міжнародною спільнотою. Ми наголошуємо – **жодна країна не може претендувати на виняткову роль у перемозі над нацизмом**. Перемога – результат титанічних зусиль десятків держав і сотень народів. Так само неприпустимими є спроби прикриватися моральним авторитетом переможця для агресивної політики, кульмінацією якої стало злочинне повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року.

У Російській Федерації відзначення перемоги над нацизмом поступово перетворювалося на культ, а потім і взагалі на потворне явище «победобесія», метою якого є пропаганда війни, вивищення над іншими народами, привласнення собі статусу «головного переможця», виправдання агресивної ідеологічної мобілізації громадян, а також плекання безвідповідального та безпідставного реваншизму. Саме через це Україна з часів Революції гідності послідовно впроваджує європейський підхід пам'ятання про Другу світову війну. А також застерігає інші країни від наслідків підтримки, поширення чи потурання російським нарративам до 9 травня, адже Кремль використовує причетність росіян до перемоги над нацизмом як моральне обґрунтування сучасних дій Росії.

Сьогодні російська влада фактично зруйнувала систему міжнародних відносин, встановлену після Другої світової війни. Збройною агресією проти України вона розв'язала першу в XXI столітті континентальну війну в Європі, підірвавши систему колективної світової безпеки. У цьому РФ нагадує гітлерівську Німеччину 1930-х років напередодні глобального конфлікту. А ми маємо нагадувати світові, що слабкість, страх і нерішучість міжнародної спільноти напередодні Другої світової заохочували агресорів до все більшого розмаху злочинів. Сьогодні міжнародна спільнота має змогу опиратися на той гіркий досвід та історичні уроки.

День пам'яті та примирення символізує не тріумф переможців над переможеними, а застереження – диктатори завжди прагнуть задовольнити імперські амбіції збройним шляхом, ультиматумами, агресією, анексією.

Нині, як і в роки Другої світової війни, Україна воює з агресором. Однак тепер це – путінська Росія, яка говорить про «вирішальний внесок у перемогу над нацизмом росіян». Сьогодні саме РФ, увібравши в себе всі злочинні практики нацизму й комунізму, зазіхає на нашу територіальну цілісність і зруйнувала мир у Європі.

Наша боротьба триває щоденно від 2014 року, і ми неодмінно переможемо, бо захищаємо рідну землю. Міць наших збройних сил є запорукою існування держави.

Внесок українців у перемогу над нацизмом у Другій світовій війні

Друга світова війна стала найбільш кривавою і жорстокою в історії людства – загинуло від 50 до 85 мільйонів людей. Українці воювали на боці антигітлерівської коаліції (Об'єднаних націй) – і в складі Червоної армії, й армій західних союзників, і підпільних рухів Опору – та здійснили значний внесок у перемогу над нацизмом. А українська земля була одним з основних полів битви у цій війні. Ціною перемоги стали надзвичайні втрати впродовж 1939–1945 років

– українців та інших народів, які проживали на нашій землі. Загибло понад вісім мільйонів: близько 3 мільйонів воїнів та 5 мільйонів цивільних.

На початку Другої світової війни український народ не мав незалежної держави та був розділений між кількома країнами. Обидві тоталітарні системи (нацисти й комуністи), що однаково не рахувалися з ціною людського життя, використовували невирішене «українське питання» та прагнення українців до незалежності й суверенітету у власних цілях та геополітичних іграх, а українські землі розглядали виключно як ресурс. Єдиним українським політичним суб'єктом у роки війни був визвольний рух – люди й організації, що боролися за незалежність від обох тоталітарних режимів. До таких організацій, зокрема, зараховують й Українську повстанську армію.

Друга світова війна закінчилася зусиллями дипломатії, але виграна вона була сміливими воїнами та зброєю. Сьогодні, коли Росія без оголошення війни напала на Україну і здійснює огидну, безчесну, засуджену міжнародною спільнотою незаконну агресію, ми маємо не просто право на загальнонаціональний збройний спротив, але і на підтримку всього світу. Українці зі зброєю в руках захищають Європу і дають шанс на створення нової, більш справедливої, світової системи безпеки, на побудову більш тривкого миру. Але умовою для цього є перемога над Росією, відновлення територіальної цілісності України та унеможливлення майбутньої агресії росіян проти будь-кого на планеті.

Після перемоги у російсько-українській війні наша держава та український народ отримають нове державне свято перемоги над рашизмом – сучасним нацизмом, що об'єднає все суспільство.

Коли нацизм капітулював

Акт про безумовну капітуляцію нацистської Німеччини було підписано у Реймсі о 2 годині 41 хвилині 7 травня 1945 року з участю представника від Радянського Союзу генерала Івана Суслопарова. Проте Сталін відмовився визнати акт. Він захотів підписання нового у Берліні, здобутому Червоною армією. Тож поставив ще одну вимогу союзникам – жодних офіційних оголошень про перемогу до вступу в силу іншої капітуляції.

Прем'єр Великобританії Вінстон Черчилль і президент Сполучених Штатів Гаррі Трумен відмовили. Черчилль послався на парламент, який вимагатиме від нього інформації, а Трумен – на те, що прохання Сталіна надійшло пізно та скасувати оголошення неможливо.

На це Сталін заявив, що підписаний у Реймсі договір не можна скасувати й не можна визнати, адже капітуляція має бути прийнята не на території переможців, а там, звідки прийшла агресія, – в Берліні. Союзники погодилися.

Другий Акт про капітуляцію Німеччини підписали у берлінському передмісті Карлсхорст – 8 травня, о 22:43, за центральноєвропейським часом, а це – за московським 9 травня, 00:43. Його текст майже дослівно повторював попередній. Наприклад, підтвердив час припинення вогню – 8 травня, о 23:01, за центральноєвропейським часом.

Культ «побєдобєсія»

Свято Дня Перемоги в Радянському Союзі було встановлено тоді ж, 8 травня 1945 року. Указом Президії Верховної Ради СРСР оголошено 9 травня днем всенародного торжества та вихідним днем. У 1945-му в цей день ніяких особливих урочистих заходів не відбулося. Парад Перемоги за наказом Сталіна провели у Москві лише 24 червня. Жодних святкових парадів чи ходи ветеранів на Красній площі не було й у наступні роки. У 1947-му статус цього дня взагалі змінили. Згідно з указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 грудня 1947 року, День Перемоги став робочим днем, але залишився одним із державних свят. Поміж іншим, у тому ж 1947 році радянська влада ухвалила рішення про скасування будь-яких виплат і пільг для ветеранів, які були удостоєні державних нагород.

Від 1948 до 1965 року 9 травня не було вихідним днем в СРСР, проте певні святкування відбувались. У містах-героях і столицях союзних республік давали артилерійський салют, на перших шпальтах радянських газет публікували офіційні вітання з Днем Перемоги. Тож увага до цього дня та певні комеморативні заходи зберігалися. Однак, інші радянські свята, наприклад, 1 травня – День міжнародної солідарності трудящих та 7 листопада – річницю Жовтневої революції в той час відзначали зі значно більшим розмахом.

Вихідним День Перемоги знову став у 1965 році. Тоді ж провели і ювілейний Парад Перемоги до 20-ї річниці. Це був другий парад після закінчення війни. Третій відбувся в 1985-му, а четвертий – у 1990 році. Щорічним дійством Парад Перемоги став уже в Російській Федерації з 1995-го.

Після 1960-х років 9 травня стало головним святом в СРСР, а міф перемоги заступив міф революції. Компартія та особисто Леонід Брежнєв почали активно експлуатувати тематику «Великої Перемоги» як одного зі складників підвищення авторитету правлячої верхівки в суспільстві.

Пам'ять про Другу світову («Велику Вітчизняну») війну поступово перетворилася на потужний квазірелігійний культ. У сучасній Росії міфи про Другу світову війну продовжують залишатися осердям ідентичності, а комеморативні практики, часто просякнуті профанацією та гротеском, отримали назву «побєдобєсіє».

Всередині РФ риторика перемоги виконувала і виконує функцію ідеологічного складника легітимації правлячого режиму. Однак російська

пропаганда спрямовує міфи про Другу світову війну не лише на власну країну та продовжує активно культивувати їх серед країн, які колись були частиною СРСР, а й поширює ці маніпулятивні нарративи у Європі та світі. Так РФ намагається атакувати пам'ять інших країн, їхню ідентичність, а часом і кордони. Держава-агресор послуговується міфом перемоги у Другій світовій війні як індульгенцією, вчиняючи злочини проти цивільних та військовополонених в Україні, прикривається своєю нібито «виключною роллю» в перемозі над Гітлером.

Згадуючи про Другу світову війну 8 травня, світова спільнота має усвідомити та пам'ятати: сучасна Росія – не переможець над Гітлером та нацизмом, не визволитель Європи, а жорстокий агресор, який нехтує міжнародним правом, прагне силової ревізії кордонів і прямує до новітнього тоталітаризму.

9 травня – День Європи

Після завершення Другої світової війни європейські країни почали продумувати принципи політичної співпраці та економічної кооперації. Зрештою 9 травня 1950 року французький міністр закордонних справ Роберт Шуман виступив з ініціативою налагодити в Європі спільну координацію та контроль за важкою промисловістю. Він запропонував розробити принципи спільної політики для досягнення солідарності в цій окремій галузі. Шляхом до реалізації плану Шумана мала стати Європейська спільнота вугілля та сталі. За задумом Шумана, Франція, Німеччина та інші європейські країни мали передати управління виробництвом вугілля та сталі єдиному органу. Унаслідок такого об'єднання ключові галузі військової промисловості також мали перейти під спільний контроль, що унеможливило б підготовку окремої країни до нової війни.

У результаті 18 квітня 1951 року в Парижі був підписаний договір про створення Європейської спільноти вугілля та сталі. Спершу його ратифікували шість країн: Франція, Німеччина, Італія та країни Бенілюксу – Бельгія, Нідерланди й Люксембург. Організація була відкрита для інших європейських країн.

Нині вважається, що Декларація Шумана офіційно започаткувала процес європейської інтеграції. Саме тому в ЄС 9 травня відзначається День Європи.

Тематичні матеріали Українського інституту національної пам'яті:

- [Набір електронних інтерактивних листівок «Україна в роки Другої світової війни \(1939–1945\)»](#)
- [Настільна гра «УПА – відповідь нескореного народу»](#)
- [Відеоісторія «За що боролася УПА?»](#)

- [Виставка «Українська Друга світова»](#)
- [Виставка «УПА – відповідь нескореного народу»](#)
- [Виставка «Тріумф людини. Мешканці України, які пройшли нацистські концтабори»](#)
- [Брошура «Україна у Другій світовій війні»](#)
- [Книга «Війна і міф»](#) (англомовний варіант)
- [Відеопроєкт «Війна і міф»](#), який розвінчує ключові радянські міфи про Другу світову війни
- [«Бабин Яр: пам'ять на тлі історії. Путівник для вчителя»](#) – збірник навчально-методичних розробок шкільних занять на основі віртуальної виставки та документального фільму
- [Серія плакатів «Війна не робить винятків. Жіночі історії Другої світової»](#)

За посиланням <http://ww2.uinp.gov.ua/> діє сайт Українського інституту національної пам'яті, присвячений Другій світовій війні.